

BALLERUM V

Undersøgelse af en hustomt fra ældre jernalder, ca. 1-200 f.Kr., ved Ballerum

Thisted Museum jour. nr. 3983

MUSEET FOR THY OG VESTER HANHERRED

BYGHERRERAPPORT

BALLERUM V

Baggrunden for udgravningen

Museet for Thy og Vester Hanherred undersøgte i august 2005 en hustomt fra førromersk jernalder, ca. 100 - 200 f. Kr., på lokaliteten Ballerum V, beliggende på en del af matr. nr. 3r, Ballerum by, Tved sogn, Hillerslev herred. Anledningen var, at der skulle indvindes sand i større stil på arealet. I foråret 2005 var der blevet trukket en række parallelle søgegrøfter med gravemaskine på det areal, der ville blive berørt af råstofindvindingen. Herved blev der fundet et mindre område med stolpehuller i den vestlige udkant af arealet. Da stolpehullerne så ud til at stamme fra et hus fra yngre bronzealder, ca. 800 f. Kr., blev fundet indstillet til udgravning af museet, hvilket blev godkendt af Kulturarvsstyrelsen. I august 2005 blev huset og det omgivende areal undersøgt af museet med undertegnede som daglig udgravningsleder.

Udgravningens resultat

Resultatet af undersøgelsen viste sig at overstige forventningerne. Stolpehullerne stammede ganske rigtigt fra et hus, men ikke som antaget fra bronzealderen. I stedet viste huset sig at være fra jernalderen og omkring 700 år yngre end formodet. Det betyder, at oldtidsbebyggelsen på den gamle stenalderhavbund i Nordthy har været væsentlig længere end man hidtil har troet. Udgravningen har således ikke kun givet flere detaljer til et billede, der i forvejen var delvis kendt, men har ændret vores opfattelse af, hvad der forgik i dette område på overgangen mellem bronzealderen og jernalderen. I tilgift fremkom der ved udgravningen et stort og usædvanligt fint udsmykket lerkar, som for lidt over 2000 år siden var blevet placeret med bunden i vejret i en grube i sandet, få meter syd for huset.

Landskabet og bebyggelsen

Ballerumområdet lå i stenalderen på havets bund. Det ses tydeligt, når man graver ned i det lyse sand, som ligger oven på gamle strandvolde, der først og fremmest består af flintknolde. Området ligger lavt, omkring kote 5-7, og for år tilbage ville man ikke have regnet med at finde vigtige fortidsminder i sådan et landskab.

Denne opfattelse blev imidlertid gjort fuldstændig til skamme, da der i 1990 kom planer om en stor motorbane ved Bjerre Enge, ca. 3 km nord for Ballerum. I den anledning blev der foretaget arkæologiske undersøgelser på arealet, og herved fandt Thisted Museum et helt, begravet bronzealderlandskab fra ca. 1300 – 800 f. Kr. med huse, marker og dyrefolde, der havde bredt sig på den gamle havbund og senere var blevet dækket af flyvesand. Det var et af de vigtigste fund fra bronzealderen i hele landet, og siden da har museet holdt et godt øje med det flade land syd for Hanstholmknuden.

Hvor gik de hen i jernalderen?

Der var stadig mange ubesvarede spørgsmål, og ét af den drejede sig om, hvad der blev af de folk, der boede her i bronzealderen? De næste bosættelser, vi kender, er fra jernalderen, der begynder omkring 500 f.Kr. De ligger alle oppe på højere land – dels på selve Hanstholmknuden, dels ved Nors, hvor en stor boplads blev undersøgt ved Smedegård i 1992-93. Det så ud til, at det flade land var blevet forladt – måske fordi klimaet blev fugtigere, så området blev ubeboeligt. Det ville rime med, at man flyttede til det højere land. Men hvor meget vådere blev det – stod der ligefrem vand i overfladen, eller kunne det lave, flade område have tjent som græsningsareal for kvæget?

Jernaldergården i engene

Her kommer det nye fund fra Ballerum ind i billedet. Det viser nemlig, at der så sent som i ældre jernalder, omkring 100 år før Kristi Fødsel, stadig har været så tørt ved Ballerum,

at man kunne bo på stedet. På den anden side har det ikke været et af de mest foretrukne steder at bosætte sig. Der har kun ligget et enkelt hus, antagelig i en kortere årrække og næppe over 40-50 år. Der er stor forskel fra Smedegårdbopladsen med flere gårde, der har været beboet gennem flere hundrede år. Men der ser ikke ud til at have været noget i vejen for, at Smedegård-bøndernes dyr har kunnet græsse på de vidtstrakte enge nord for bopladsen. Det kan være en af grundene til, at folkene ved Smedegård har bosat sig som de gjorde, helt ude ved kanten af bakkerne ned mod det flade land.

Hvad der så har fået en enkelt familie til at slå sig ned langt ude i engene helt alene- det er et spørgsmål, vi ikke kan besvare.

Kort over Ballerumområdet.

1. Bopladsen Ballerum V
2. Bjerre Enge
3. Smedegård

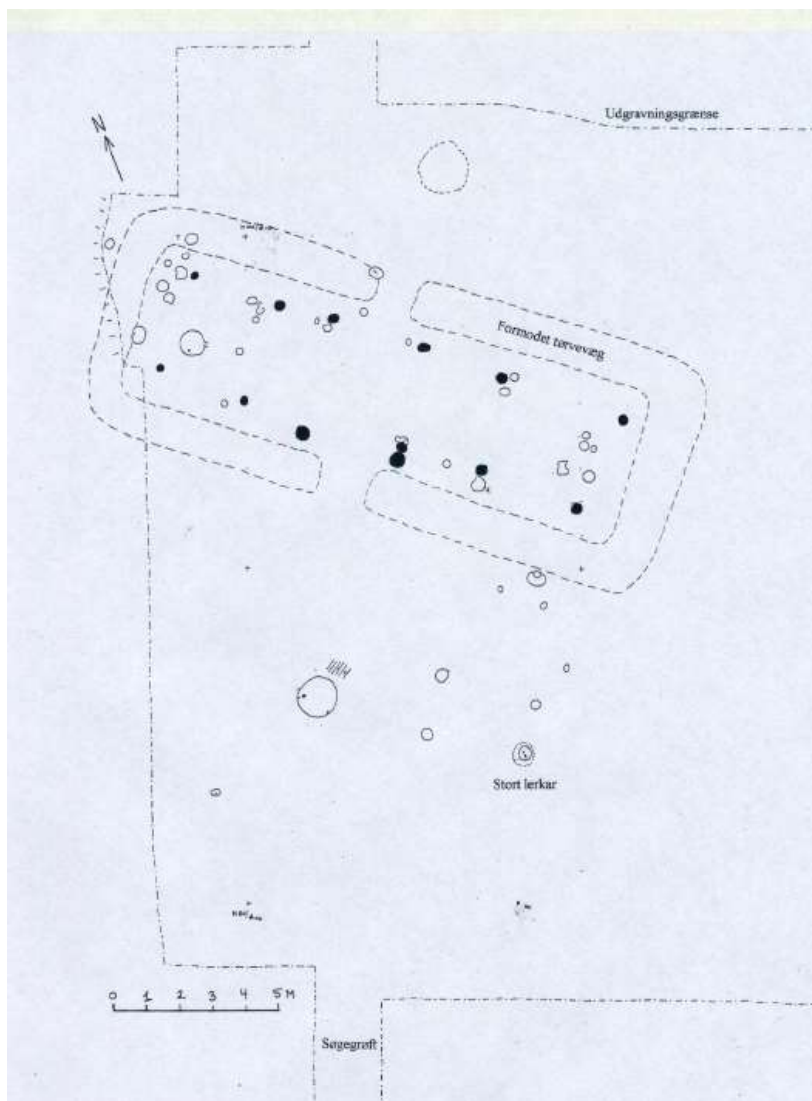

Huset

I sig selv virker jernalderhuset fra Ballerum ikke videre imponerende. De øvre lag hvor gulvet og ildstedet har været er for længst blevet endevendt bl.a. i forbindelse med træplantning. Her var der ikke noget beskyttende flyvesandsdække som ved Bjerre. Der er ikke meget tilbage - kun hullerne i jorden efter de træstolper, der bar taget, og nogle gruber, der var gravet ned under gulvniveau, enten som opbevaringssteder eller for at rumme affald - nogle gange nåede en grube at tjene begge formål. Stolpehullerne danner imidlertid et mønster, som gør at man nogenlunde kan sige, hvor

stort huset har været. Det har været ca. 16 m langt og 5-6 m bredt.

At dømme efter huse fra samme tid andre steder har det været delt i en vestende, hvor menneskene boede, og en østende, der tjente som stald. Væggene har sikker været 1 m brede jordvægge, som det var normalt i Thy på denne tid. Inde i selve huset, beskyttet mod vejr og vind, stod to rækker træstolper, som bar taget. Det er hullerne fra disse stolper, der endnu kunne ses efter 2000 år som mørke pletter i sandet.

Plan over sporene efter jernalderhuset ved Ballerum. Cirklerne er stolpehuller og gruber. Sporene efter tagstolperne er udfyldt med sort. Omridset af den formodede græstørsvæg er stipleet ind på basis af andre fund fra samme tid. Normalt var der to indgange, midt i hver langside. Mod øst lå som regel stalden, mens den vestlige del var forbeholdt menneskene.

De fundne genstande

Blandt fundene er der heller ingen kostbarheder – det er dagligdags ting, først og fremmest potteskår fra husholdningen. De er imidlertid værdifulde, fordi de kan fortælle om fundets alder. Moden i lerkar forandredes gennem tiden, sådan som vi i vore dage f.eks. kender det fra bilmodeller. Derfor kan et lille, tilsyneladende værdiløst skår godt fortælle historie. Der blev dog også fundet et helt lerkar, som endda var lidt ud over det sædvanlige.

Det store lerkar

Op af en af de mørke pletter i sandet, der kunne ses syd for huset, stak et potteskår og lidt af en flad sten. Da hullet blev udgravet, kom et stort lerkar for dagen. Det havde en diameter på 50 cm og havde mindst været 40 cm højt. Det var udsmykket med lerstrimler, der var lagt uden på karsiden og forsynet med fingerindtryk. Det er imponerende, at man har kunne modellere det store kar så sikkert op uden brug af drejeskive. Også det at få karret brændt uden uheld har krævet stor øvelse.

En del af overdelen fra det store lerkar, lagt op på en kærne af sand. Hele karret kunne ikke genskabes, da planterødder var groet ind i skårene, men der kan laves en rekonstruktionstegning. Felterne på landmålerstokken måler 20 cm.

Udgravningsforløb og metode

Ved udgravningens begyndelse lå søgegrøfterne med udvidelser fra forundersøgelsen stadig åbne, og der blev med gravemaskine afdækket et yderligere felt omkring de fundne anlægsspor. Feltet gik 7 m syd og 10 m øst for de yderste anlæg og 14 m syd for huset. Herefter blev afdækningen stoppet, da det eneste yderligere anlæg fra prøvegravningen var en enkelt grube, der lå 22 m sydøst for huset. En mindre udvidelse omkring den havde ikke givet resultat. Alligevel viste det sig efter udgravningens afslutning ved entreprenørens bortgravning af overjord udenfor udgravningsfeltet, at der lå en mindre del af en vinkelbøjet grøft 26 m syd for huset. Heldigvis skete denne afgravning samtidig med, at undertegnede lavede forundersøgelse på arealet vestfor. Da maskinføreren fortalte, at han havde observeret nogle fyldskifter (som viste sig, ikke at være forhistoriske), blev området besigtiget hvorved grøften kunne iagttages. Der sås ikke andre anlæg. Terrænet umiddelbart vest for huset var langt tidligere blevet afgravet til et niveau, der lå under bunden af de fundne anlæg. Efter den første afdækning viste det sig, at huset gik helt ud til feltets vestkant, og der blev derfor i forbindelse med forundersøgelsen længere vestpå lavet en mindre udvidelse af udgravningsfeltet vest for huset. Det var dog

yderst begrænset, hvad der yderligere kunne afdækkes.

De fundne anlæg blev alle tegnet i plan i 1:50 og snittet, d.v.s. at halvdelen blev gravet væk, såman kunne se et tværsnit af lagene.

Det store, nedsatte lerkar i gruben N32 voldte de største problemer. Det blev overvejet at tage det op i gips, men på baggrund af karrets størrelse og den meget dårlige bevaring af især underdelen, der var krakeleret og gennemtrukket af rødder, blev det besluttet at tage skårene op på stedet eftersom karret alligevel ikke kunne bevares som et helt lerkar. Herved blev den ret velbevarede overdel reddet og kunne sættes sammen i partier, der giver mulighed for at rekonstruere karret.

Konklusion

Baggrunden for at foretage en udgravning af de ret sparsomme anlæg på lokaliteten Ballerum V var ønsket om at få et bredere kendskab til bronzealderens bebyggelse på stedet til sammenligning med de store undersøgelser ved Bjerre Enge.

Det fik vi ikke – til gengæld fik vi kendskab til en bebyggelsesfase, hvis eksistens man ikke tidligere var klar over. Den lille undersøgelse ved Ballerum gav på denne måde en vigtig ny brik til det puslespil, der hedder Oldtidens bebyggelse i Nordthy.

Udgravningens data:

Museet for Thy og Vester Hanherred journal nr. : THY 3983

Kulturarvsstyrelsen journalnr. : 2003-2123-0546

Indvinder og Lodsejer: Entreprenør Mads Agesen, Vendbjerg 34, Nors, 7700 Thisted

Undersøgelsen er betalt af råstofindvinderen og Kulturarvsstyrelsen.

Deltagere :   Daglig udgravningsleder cand.mag. Anne-Louise Haack Olsen.
                                   Udgravningsmedhjælp skoleelev Morten Bech Olsen

Fund og dokumentation opbevares på Museet for Thy og Vester Hanherred. Arkæologisk afdeling, Mellemevej 18, Vang, 7700 Thisted

Rapport 31.01.2006

Anne-Louise Haack Olsen, cand. mag.

År f/e. Kristus	Perioder	Kulturgrupper	
2000	Historisk tid	Middelalder (1050-1536)	
1000		Vikingetid	
0	Jernalder	Germansk Jernalder	
		Romersk Jernalder Førromersk Jernalder	
1000	Bronzealder	Yngre Bronzealder	
		Ældre Bronzealder	
2000	Bondestenalder	Dolktid	
		Enkeltgravskultur	
3000		Tragtbægerkultur	
		Jættestuetid Dyssetid	
4000	Jægerstenalder	Kystkultur	Ertebøllekultur
5000			Kongemosekultur
6000		Rensdyrjægerkultur	Maglelosekultur
7000			Ahrensburgkultur
8000		Brommekultur	
9000		Federmesserkultur	
10.000		Hamburgkultur	
11.000			
12.000			